

VÉGEL LÁSZLÓ

Az Exterritórium után

(Ami az Exterritóriumból kimaradt) Fellélegeztem! Befejeztem az Exterritóriumot. Közben sok megpróbáltatás szakadt rám. Mindenek előtt anyám halála! Nem voltam mellette utolsó óráiban. Együtt éltük túl a háborút, mellette voltam. A pesti utam előtti ellenőrzésen semmi veszélyt nem jeleztek az orvosok. Így igaz, de mégis, immár tíz éve minden pillanatban várható volt, hogy bekövetkezik, ismerem el magamban. A lelkifurdalástól nem szabadulhatok annak ellenére sem, hogy éppen azokban a napokban keltem fel a műtőasztalról a pesti István kórházban. Ennek megírására már nem futotta az erőmből, de lehet, hogy ez valóban egy másik élet története. Ugyanígy képtelen voltam megírni a budapesti napokat: a fővárosi rendőr-főkapitányságon kitoloncolással fenyegettek, azért mert lejárt a tartózkodási engedélyem. Hiába mutattam kórházi papírokat, a budapesti rendőrségen kérelmelhetetlenek voltak. Következett a rengeteg utánajárás, a papírok beszerzése. Miből élek, mi célból utaztam Magyarországra? Ki fedezi az orvosi költségeket? Hol lakom? Ki vagyok? Elismervények, aláírások, pénzbevéltási papírok.

A *Lemondás és megmaradás*ban arról írtam, hogy ha a nyolcvanas években a magyar határőrök arról faggattak, hogy mi célból utazom Magyarországra, akkor azt válaszoltam: turista vagyok. Egyes egyedül az nyugtatta meg őket, hogy turista vagyok. Miért ne utazhatnék turistaként a kádári Magyarországba? De ma már turista sem lehetek. A schengeni augurok szerint a Sehonnából indulok, így hát csak a Sehovába mehetek. Az Exterritórium polgára vagyok. Ne aggódjanak uraim, nem vagyok már turista, az Exterritóriumba tartok, ezt kellett volna válaszolnom a rendőr-főkapitányságon, de ezt valóban nem értették volna. Mint ahogy Szerbiában sem értik, mit jelent ez.

A kéziratot lapozgatva rájöttem, hogy új könyvemnek sorsszerűen adtam az *Exterritórium* címet. Ebbe a címbe belopakodik a pesti hontalanságom is. Az a jelenet, amikor a fájdalomtól gyöngyözött a homlokom, s Anikó megkérte a rendőrasszonyt, engedje meg, hogy leüljek, hiszen még vérzik a sebem a műtét után. A rendőrasszony gúnyosan felkacagott: láttunk mi már itt nagyobb embereket is, akiknek ebben az irodában kiverte a homlokát verejték. Igen, lopakodik felém a vákuum, a hontalanság állapota, amelyben annak az esélye is elsikkad, hogy mindenütt otthon érezzem magam, mint időnként Márai Sándor. Pedig egyedül ebben találnék némi vigasztalásra.

(Az Exterritórium) Még most sem tudom, hogy túlságosan haragos könyvet írtam-e vagy túlságosan szelídet. Nem akarom még egyszer átélni ezeket a helyzeteket, de fogalmam sincs róla, hogy a legutolsó pillanatban lesz-e választási lehetőségem.

(Magánügyek) Megtaláltam az egyik régi öngyújtómat. A szeles időben is gyújt. Talán öt-

hat évvel ezelőtt vettem, de soha sem volt kéznél, amikor éppen kellett volna. Aztán elkallódott a könyvek háta mögött. Így vagyok a gondolataimmal is, azokat papírra vetem, aztán elkallódnak. Aztán valahonnan előkerülnek, megörülök nekik, de mindez szigorúan a magánügyem közé tartozik. Mint ez a megtalált öngyújtó.

(Patriotizmus és diktatúra) Az újabban megfogalmazódó patriotizmusban az háborít fel legjobban, hogy nincsenek jellemeik, de mindenki hősnek képzei el magát, függetlenül attól, hogy melyik oldalon áll. Ha ez a patriotizmus nem mérsékeli magát, akkor hiába várjuk a demokratikus fordulatot, mert a bölcsője a diktatúra volt. A legnagyobb szerbiai paradoxon az, hogy az ellenzék vezetői nagyobb patriotáknak akarnak mutatkozni, mint a hatalom képviselői. Ezzel máris beleesnek a csapdába.

(Megbocsátás) Csak most tudatosodik bennem, hogy időközben megjelent a *Peremvidéki élet*. Valójában még tavaly az utolsó napokban látott napvilágot. Megpróbálom átgondolni, hogy mit is jelent számomra ez a könyv. Még egy terhet vettem a vállamra. Magunkra gondolok, mindannyiunkra, a saját elrontott életünkre, írta Babits 1938 novemberében. Hol rontottuk el, töprengek a babitsi mondat után, de nem találok rá kielégítő választ. Ebben a könyvben megbocsátottam barátaimnak, saját nemzedékemnek, amellyel idestova két évtizeden keresztül feszültségben éltem. Másoknak jogom volt megbocsátani, de magamnak nem.

(Menekülés) Ha nem írok, akkor tökéletesen felesleges embernek érzem magam. Nem éppen ígéretes állapot, s cseppet sem tesz jót a képzeletnek, ha az ember az irodalomba menekül. Újra el kell olvasnom a *Jónás könyvét*. Talán mégis ez a legnagyobb magyar költemény.

(Rendhagyó kapitalizmus) Rengetegen beszélnek arról, hogy hetek múlva esetleg kitör egy újabb háború. Azt már senki sem részletezi, hogy hol és miért. Ha máshol nem, akkor Crna Gorában, vonogatják az emberek a vállukat. Ez ugyanannyira magától értetődő, mint az, hogy reggel hatkor rohanni kell az üzletbe a tejért, mert hétkor már nincs. Ugyanannyira magától értetődik, mint az, hogy késik a nyugdíj. A bankban még a tiszteletdíjat sem fizetik ki. Nincs pénz! A szerbiai kapitalizmus kibontakozása úgy látszik sok véráldozatot és nagy éhínséget követel. Mert nem kétséges, hogy az ország rendhagyó kapitalista útra tévedt.

(Az új tan) Az egyik szerb jogvédő új tant fogalmazott meg azokban a legendás időkben, amikor az állami televízió és rádió tudományosan bizonyítottnak vélte, hogy a szerb gyerekek legokosabbak a világon, és a szerbek soha a történelmük folyamán nem ártottak a lénynek sem, mi több, az ezredfordulón egyedül védelmezték a szabadságot Európában. Ő is, akárcsak a többi tisztességes független értelmiségi, kiábrándult az amerikai és a nyugat-európai demokráciából. A NATO szerbiai agressziója, hangoztatta, fényesen bizonyítja, hogy a demokrácia nyugati válsága végérvényes, mivelhogy a nyugati szavazópolgárok

a galád agresszió miatt nem váltották le saját kormányukat.

(Demokrácia) Én önöket demokráciára akarom nevelni, mondta egy jótékonyági szervezet képviselő angol dáma. S mennyit fizetnek nekünk ezért, kérdezte egy honi civilbáró. A dáma bólint, igen, Szerbiában nyomor van, a demokráciát nem lehet terjeszteni ingyen. A civil báró is bólint, csak szórja nyugodtan a pénzét az angol dáma. Amit akar, annak itt nincs talaja. Az Európa-ellenesség közüggé vált, s azokba is befészkelődött, akik állandóan az európai segítségre apellálnak. Az értelmiségi elit túlnyomó része megalázónak tartja a nacionalizmus elleni szívós küzdelmet, ezért arról akarja meggyőzni az európai közvéleményt, hogy a demokráciát a balkáni nacionalizmus révén is meg lehet valósítani. Ezt az utat kellene az angol nőnek finanszíroznia.

(Tanmese emberjogi harcosokról és a kisebbségi jogokról) Egy emberjogi harcos a szerbiai emberjogi állapotok kemény bírálataival előzőleg szerte Európában elismerést vívott ki magának. Állandó vendége és résztvevője volt azoknak a tudományos konferenciáknak, amelyeket az emberjogi szervezetek szerveztek erről a témáról, rangos nyugati egyetemek pedig rendszeresen vendégtanárnak invitálták meg, hogy speciális kollokviumokat tartson az emberi jogok nyomorúságos állapotáról. A közvélemény kivételes hőst látott benne, s szakmai tekintélye annál jobban növekedett, minél nyomorúságosabbak az emberjogi állapotok.

Akadt néhány akadémikus is, persze. Az egyik tudományos konferencián például valaki feltette neki a kérdést, hogyan lehetséges, hogy egyetlen emberjogi harcos, mi több egyetlen rendszerbíráló értelmiségi sem került a bíróság elé abban az országban, amelyben ily nyomorúságosak az emberjogi állapotok.

A neves emberjogi harcos némi gondolkodás után fölényesen leintette az akadémikusodót, hogy bár a kérdésben némi rosszindulatot érzékel, mégis eltekint ettől, mivel a világ nem ismeri Szerbiát. Ott ugyanis minden lehetséges, még ez is. A válasz megnyugtatta a hallgatóságot, hiszen el kellett ismerniük, valóban nem ismerik kellőképpen azt az országot. Meg aztán – gondolták a jelenlevők – az ilyen kérdés a kelleténél jobb színben tünteti fel azokat a vezetőket, akiről az egész világ a legrosszabbat gondolja.

A neves emberjogi harcos tehát továbbra is a különböző nemzetközi tanácskozásokon és konferenciákon, neves nyugati egyetemeken vendégeskedett, beszámolókat olvasott fel, és kellő szakismerettel taglalta az emberjogi témákat. Időnként hazalátogatott Szerbiába, és megállapította, hogy a helyzet nem javul.

A NATO-támadás után azonban kénytelen volt tudomásul venni, hogy árnyalnia kell tanait. Nem szabad többé fekete-fehér sémákban gondolkodnia. Ezért az egyik hazai tanácskozáson kifejtette, hogy Szerbiában az emberjogi állapotok rendkívül nyomorúságosak, de a kisebbségjogok ennek ellenére igen magas színvonalon mozognak, legfeljebb néhány

formai jellegű változás szükségeltetik, hogy elérjék az európai standardot. A világ nem érti ezt az ellentmondást, de a világ egyébként sem érti Szerbiát, ahol minden előfordulhat, még az is, hogy a kisebbség nagyobb jogokat élvez, mint a többség.

A közönség fellelegzett az előadás hallatán, és hosszasan megtapsolta az előadót. Nagy terhet vett le a vállukról. Végre egy nemzetközi szaktekintély bebizonyította, hogy a szakadár albánok jogai nagyobbak voltak, mint a szerbeké: A vajdasági magyaroké pedig továbbra is nagyobbak. A hátsó sorokban együtt tapsolt a közönséggel a hatalom néhány névtelen, igen fontos, buzgón jegyzetelő képviselője is. Ők is megkönnyebbültek. Hiszen nem baj az, hogy az emberjogi állapotok nyomorúságosak, bólogattak fontoskodva, az a fontos, hogy a kisebbségjogok virágoznak.

Igaz, ennek az új tannak akad egy hátulütője. Megtörténhet ugyanis, hogy a virágzó kisebbségjogok arra csábítják a többséget, hogy a kisebbség soraiba térjen át. A neves emberjogi harcos is többször gondolt erre, de elégedetten állapította meg, hogy az elmúlt évtizedben egyetlen ilyen eset sem fordult elő. Büszke volt nemzetére, hogy ellenállt minden kísértésnek, és nem adja fel nemzeti mivoltát egy tál kisebbségi lencséért.

(Miért külön?) Emlékszem, az *Új Symposion* szerkesztősége panelbeszélgetést rendezett volna az új digitális kultúráról. Néhány magyarországi vendéget is hívtak volna. Az egyik nemzetközi alapítvány kurátora felháborodottan kérdezte: „Miért csak a magyarok? Miért külön?” „Mert magyarul folyik a beszélgetés”, válaszoltam. Miért külön? Ilyesmit sohasem kérdezett volna az illető, ha szerb lett volna a tanácskozás nyelve, mint ahogy eddig mindig is az volt.

(Júliusi csalogányok) Újvidék városának életműdíját egy country énekes kapta. Éppen az, aki a NATO-ellenes össznépi koncertek idején olyan szívszorogatóan énekelt az egyik hatalmi párt, a JUL, avagy másképpen a JEB híres-nevezetes hazafias koncertjén. Később azal magyarázkodott, hogy nem önszántából énekelt, hanem kényszerítették. Előrelátó és bölcs elhatározás volt ez az ellenzéki város honatyái részéről, mivelhogy pár éven belül úgylis beigazolódnik: mindenkit kényszerítették. Senki sem azt cselekedte, amit cselekedni kívánt volna, senki sem úgy gondolkodott, ahogy szeretett volna, és senki sem mondta ki azt, amit mondani szeretett volna.

(Emlékek és érzelmek) Márai Sándor talán akkor érzékelte leginkább Budapestet, amikor a székváros a bombázások ideje alatt a pincékben élte a föld alatti életét. Kassa emléke azokban a hetekben elhalványodott. Nagy tragédia szemtanújaként végre budapestinek érezte magát. Az egy évvel ezelőtti bombázások jutnak eszembe. Amikor Újvidéket bombázták, csak azt éreztem, hogy soha többé nem tartozom oda. Az érzelmeim elhaltak, csak az emlékezés maradt. Szokatlan állapot, emlékezni valamire, de nem érezni többé semmit.

(Európa zsarolása) Már napok óta szokatlan csönd uralkodik a szerbiai közéletben. A po-

litikusok nem káromkodnak a tévé-képernyőjén. A hatalom hetvenkedik: kudarcba fulladtak az ellenzék tervei; az ellenzék büszkélkedik: a nép mögéje állt. Múlt héten – március 25-én – ellenzéki tüntetések voltak Belgrádban, de mindez csak kidomborította az általános bizonytalanságot. Még arról sem lehet megközelítőleg pontos adatahoz jutni, hogy hányan vettek részt benne. A közéletben növekszik a tehetetlenség-érzés, már egyre kínosabb az adott hatalommal azonosulni, de a társadalomban még mindig nincs elég erő, hogy szakítson a nacionalizmussal. A független értelmiségiek túlnyomó része nem is határozta el magát erre a döntő lépésre. A szerb belpolitikai élet a látszatok elkeseredett háborújára emlékeztet, amelyben voltaképpen nem fontos, hogy milyen eszmék győznek, csak az a kérdés, hogy miként lehetséges átmenteni a régit, vagyis kívánatosná tenni Európa számára a versailles-i szellemet. Európa viszont lassan belátja, hogy a közös történettől éppen Versaillesban fosztották meg hosszú időre, miként Furret taglalta. Több száz év után, a közös történet után nyomozva, Európa nem meri egyértelműen beismerni, hogy 1918-ban vétkezett. A fasizmus is, a kommunizmus is ebben a vétekben fogant meg. A be nem ismert európai büntudat kiváló lehetőséget teremt a szerb ellenzék részére, hogy zsarolja a büntudatos Európát.

(Öncsonkítás) Becsén jártam, a magyar középiskolások vetélkedőjének zsűritagja voltam. Megálltam a becsei főtér közepén, úgy, mint valamikor az anyámmal az ötvenes években, amikor gyakran megfordultam ott. Olyan ez a tér most, mint egy betongödör. A főtér körül több épületről hullik a vakolat. Minden kopott. Csak a városi park áll még, és néhány fasor néhány utcában. A színházterem is kopott, a lépcsők piszkosak. Hús-harminc fiatal verset, novellát és kritikát ír, úgy is mondhatnám, hogy reménytelenül álmodozik, holott ezt normális körülmények között játéknak és szórakozásnak kellene nevezni. A kisebbségi azonosságtudatomat éppen ezek a kilátástalan helyzetek erősítik. Nem tartom szerencsés megoldásnak, de bátornak sem, hiszen tudom, hogy ez az állapot megcsonkítja a gondolataimat és a képzeletemet. Nem ilyen utat láttam elő magamnak.

(A város peremén) A becsei szűkebb városközpontban néhányszor magyarul kértem újságot, cigarettát, plyeszkaicát. Az elárusítók megütközve vagy megbotránkozva néztek rám. Az egyik le is intett: ne beszéljek hozzá olyan nyelven, amit ő nem ért. Hol vannak a magyarok, kérdeztem a polgármestert. Kihúzódtak a város peremére, válaszolta.

(Számvetés) Hét ciprusfát ültettem el Temerinben. Négyet az utcán a ház elé, hármat benn az udvarban, ama két ciprus mellé, amit anyám halála után elhozott az eladásra kerülő szenttamási házból. Nézem a fákat, és úgy érzem, számvetést végzek az *Exterritórium* után. Legalább a kertet meg kell őriznem.

(Az értelmiség útja a centralista hatalomhoz) A nyolcvanas években volt a szerb értelmiségiekben bizonyos fokú demokratikus törekvés, de a már a nyolcvanas évek végén a demokratikus értelmiség hagyatéka megsemmisült. A legtöbbjük felülvizsgálta az értékrendjét és egyértelműen a nemzeti ügy mellett kötelezte el magát. Ez a fordulat várható volt, hisz a

szerb értelmiség Jugoszlávia fennállása idején kivételezett helyzeténél fogva az állami újraelosztás legfőbb haszonélvezője volt. Nem véletlen tehát, hogy minden decentralizációs törekvésben szakadár ideológiát vélt felfedezni. Kiderült, hogy ez az értelmiség mindig szorosan kötődött az államhoz, s nem volt képes ezt a hagyományt kritikusan felülvizsgálni. E felemás helyzet következtében nem volt disszidens értelmiségi, nem volt szamizdat, nem volt egy olyan értelmiségi réteg, amelyik az emberi jogok egyetemességét komolyan vette volna. A nemzeti kisebbségekről pedig csak alig néhányan vettek tudomást. Megjelent a színen az értelmiségi hőrosz, amely Szergij Bulgakov szerint, arról álmodozik, hogy megváltja az emberiséget vagy legalább is a saját nemzetét. Mihailo Đurić, az egykori marxista eretnek arra a következtésre jutott, hogy a szerbek a történelem folyamán mindig mások szabadságáért küzdöttek. Ez történt a NATO-támadás idején is. S valójában mi is volt e nagy nemzeti küzdelem célja? „Vagyis nem csak saját szabadságunk, hanem az ellenségnek számító másik szabadsága”, emelte ki Đurić. Az Újvidéken élő, klasszikus szerzőnek számító Boško Petrović imígyen beszélt: »A nemzetállami stratégiát a mai szerbiai politikában csak egy nagy politikai tehetséggel megáldott, önmegtartóztató, bátor és energikus személyiség fogalmazhatta meg, s mivel ezt Slobodan Milošević tette meg, világos, hogy ő az a személyiség« (Politika, 1991. szeptember 6.) Dobrica Ćosić pedig Miloševićben látta az új nemzeti messiást. »Úgy gondolom, hogy Nikola Pašić után egyetlenegy politikus sem ténykedett nehezebb körülmények között, egyetlenegy sem vállalt nehezebb terheket, mint Slobodan Milošević. Ő bátran szentelte életét a szerb állam megújításának, meg akarja szabadítani az új rabságtól és a megsemmisítéstől, ezzel a céllal a sokkal hatalmasabb ellenfelek és neheze áthidalható körülmények szegülnek szembe. Meggyőződésem szerint Slobodan Milošević az összes szerb politikusok között legtöbbet tett a szerb népert az elmúlt öt évtizedben.« (Politika, 1991. július 17.)

(*A nyugatiaknak tilos a belépés*) Palma Televízió műsorában (2000. április 20., este 22.30.) egy Turlakov nevű történész kijelenti, hogy Szerbia határait ki kell írni: „A kutyáknak engedélyezett a belépés, a nyugatiak számára viszont tilos.” A műsorvezető arca meg sem rezdült, látható elégedettséggel fogadta a kijelentést. Nem is ütköznék meg, ha az értelmiségiek körében nem találkozónék naponta e jelmondat szalonképes változatával. Ez a durva változat rövid időn belül megbukhat, de az a másik sokáig tartja majd még magát. A független értelmiségiek nem győzik ismételtetni, hogy kiábrándultak a nyugati értékrendből, a nyugati világ egyetlen kötelessége, hogy anyagilag támogassa a demokratikus értékrendből kiábrándult szerb értelmiséget. Csak így hozhatja helyre mérhetetlen mulasztásait. Furcsa zsarolás!

(*Tömegsírok*) Szerbiában a populizmussal párhuzamosan létrejött valamiféle értelmiségi heroizmus is, amely magától értetődőnek tartja, hogy nem kell válogatni az eszközökben. Minden megengedett, ha a szent célokról van szó. Ilyen cél volt a rendkívül heves albán ellenálláshoz vezető koszovói szerb etnikai domináció is. Szergij Bulgakov emlékeztetett arra, hogy Dosztojevskij már az *Ördögökben* és a *Bűn és bűnhődésben* előrevetíti ezt a magatartásformát.

(*Fasizmussal a szerbek ellen*) Milorad Ekmedžić a legtekintélyesebb szerb történész írja: környezetünk államaiban a múlt ideológiái ébredtek fel. Közép-Európa a fasizmus reneszánszát éli. (Srpska nacionalna sudbina između Srednje Evrope i Evrope. In: Srbija između Srednje Evrope i Evrope, Politika, Beograd, 1992. 33.) Pontosan előrelátta az új ezredvégi mitológiát.

(*Rassizmussal a szerbek ellen*) Ekmedžićnél még tovább ment Bojan Jovanović a *Kultúra* című folyóiratban. (1999. december) A folyóirat vezércikke szerint a NATO tábornokok úgy vadásztak a szerb civilekre, mint a vadászok a fókákra. A fókákra tilos vadászni, a szerbekre nem. A cél a szerb nemzet megsemmisítése volt, és ennek érdekében szimulálták a kozzovói humanitárius veszélyt. Ezt a szerző rasszizmusnak nevezi, amit nem lehet a „viszonylag tökéletlen hatalom” elleni harccal igazolni, annál is inkább, mert azt a hatalmat a nép szabad többpárti választásokon választotta meg. Ezeknek a gondolatoknak a súlyát csak akkor értjük meg, ha tudjuk, hogy ez a folyóirat jelentős nemzetközi támogatásban részesül. Természetesen más, ezzel vitakozó véleményt nem közöl a folyóirat.

(*Néma tömegsírok*) Bački Jarak Temerin közvetlen szomszédságában. Egykor virágzó sváb városka volt. A főutcán még állnak a régi, gazdag sváb házak. Egy könyvben olvastam, Szőreg és Temerin között is van egy német tömegsír. A temerini magyarokat Újvidéken hányták tömegsírba. Immár ötvenöt éve titkolják a tettesek. Vukovár via Bácska.

(*A tények nyelve*) Úgy látom, hogy az ellenzéki, avagy a független értelmiségiek feleslegesen finnyáskodnak. Aki a NATO ellen érvel, annak következetesnek kell lennie. Regis Debrey érvrendszere legalább következetes. „Utazásom során – írja a *Le Mond* 1999. május 13-i számában – több ellenzéki párt tagjával is beszélgettem az elnökről, és azok mind mérsékletre intettek. Milošević zsarnok, visszaél a hatalmával, populista és manipulál – ez mind igaz. Mindazonáltal az ország három egymást követő választáson megválasztotta elnökének. A diktátorokat viszont csak egyszer szokták megválasztani, másodszorra viszont már nem mennek át. Nem tett egyetlen kísérletet sem az egypártrendszerhez való visszatéréshez. Pártja kisebbségben van a parlamentben. Politikai okokból senkit nem börtönöztek be. A mindennapi életben nem tapasztalható Milošević-kultusz. Az elnököt szabadon lehet bírálni és a polgárok élnek is ezzel a lehetőséggel.» Hűvös, józan és tárgyilagos érvelés, amely leleplezi a mártírium mítoszokat.

(*Nem nyög, hanem dorombol*) Kertész Imre pontos mondata alkalmas a szerbiai közérzet meghatározására: „Csak álmélkodom, nem bírok vele: a zsarnokság vaskarma alatt nem nyög, hanem dorombol.”

(*Éjféli csendélet*) Már vagy pár éve nem jártam éjfél körül Újvidék szűkebb központjában. Nem néptelenedett el, hangos és jókedvű emberekkel van teli. S rengeteg a kóbor eb. Nem bántanak senkit, csak néha hangosan egymásra ugatnak, de ennek senki sem tulajdonít különösebb fontosságot.

(Érdem és hatalom) 1968-ban, amikor az oroszok bevonultak Prágába, a spliti mólón a taxifőrök rokonszenvből díjtalanul szállították a cseheket. A cseh turisták nemigen éltek az alkalommal, a városi parkban friss paradicsomot és olcsó májpestétomot fogyasztottak. És sírtak! Már akkor sejteni lehetett, hogy egyszer Prágában mégis történni fog valami nagyon fontos dolog, jutott eszembe ez a sokat mondó jelenet, amikor az egyik belgrádi ellenzéki, illetve disszidens író összes műveit kormánypárti kiadó kezdte megjelentetni. Ha a neves disszidens író időnként hazalátogatott, akkor az állami televízió kimerítően méltatta ellenzéki érdemeit. Senki nem ejtett egy könnycseppet sem eközben. Hiába, nagy tehetség!

(Nagylelkű hazafiak) A dél-bácskai körzet pedagógusainak folyóiratában Nikola B. Popović történész kimerítő tanulmányban bizonygatja, hogy miközben a többi balkáni nép azon ügyködött, hogy saját államát idegen igába kényszerítse, a szerbség arra törekedett, hogy a nemzettestet egyetlenegy államba tömörítse. Ezek után egyértelmű lesz Jugoszlávia története, az utolsó tíz év véres háborúinak okai pedig a napnál is világosabbak. Kinek lehet jogában bárkit felelősségre vonni azért, mert a többi nép rabságot akart és fejjel rohant a falnak? Kollektív felelősségről egyébként sem lehet beszélni, állítja minden rendszerpárti és ellenzéki hazafi, főleg akkor, ha az áldozatok fejjel rohantak a falnak. A hazafiak csupán nagylelkűek voltak, ágyúikkal arra akartak rábeszélteni néhány balkáni nemzetet, hogy tiszteljék a hagyományt, hiszen e hagyomány szerint ők méltatlanok arra, hogy saját államuk legyen.

(A hűség kínja) Április végén az évszakhoz viszonyítva váratlanul nagy nyári kánikula köszöntött be. Rossz nézni a szántóföldeket. S mégis, soha sem kémleltem a tájat ilyen makacsul és kitartóan. Belátom, hogy barátára leltem benne, hűségesen követ, velem együtt kínlódik. Érdekes, hogy a vajdasági irodalomban mindig a táj szépsége került előtérbe, nem a kínja. Valahogy mindenki a tájhoz való hűséget tartotta fontosnak, s valami oknál fogva nem vett tudomást a hűség kínjáról. Pedig a legnagyobb kín éppen ez!

(A bizonytalan Isten) Az ellenzéki politikusok egymásra acsarkodnak. Aztán az ellenzékiek és a hatalom tisztségviselői egymás torkának esnek. A világnak pedig fogalma sincs arról, hogy egy tyúkperben kell ítéletet mondania. Még az Isten is elbizonytalanodna, ha büntetnie kellene valakit.

(Kisebbség és szociális kérdés) 1918-ban elsősorban a gazdagabb magyar rétegek vették a vándorbotot. Vele együtt igyekezett az értelmiség is. Ezek után bizony a szegényebb néprétegek hitetlenkedve fogadták azokat a jelszavakat, amelyeket az elit cserbenhagyott. Dudás Kálmán sem értette, mi történt. „Különös módon a legfontosabb magyar szervezkedéssel szemben a legtehetősebb és a legszegényebb rétegekben mutatkozott közömbösség”, írja a *Délvidéki magyarság története 1918-1941.* című művében. Ilyesféleképpen történt 1990 után is. Valójában ekkor semmisült meg annak a szónak a pátosza, hogy kisebbség. Csak a

pőre egyéni érdekek maradtak. A legszegényebbek politikai közömbösségére tehát bőven akad magyarázat. A módosak kétszínűségére azonban nincs.

(Siker) A kisebbségi elit tagjai a megmaradásért folytatott küzdelemben végre nagy sikerről számolhatnak be. A kiválasztottak továbbra is közpénzeken készítik elő az áttelepülést. A néma többség ebből már évekkel ezelőtt levonta a tanulságot: nem járul az urnák elé, hogy leadja a szavazatát erre a sikeres elitre. Igaza van Ciorannak: aki értelmet keres mindebben, az nem naiv, hanem mazochista.